

KESİTLERDEN TOPLUMA BAKABİLMEK: GEORG SIMMEL SOSYOLOJİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME DENEMESİ

Fatih KAHRAMAN*

ORCID: 0000-0003-4321-6330

Öz

Georg Simmel, sosyolojinin klasikleri arasında yer alan ve klasik sosyolojinin toplumu holistik/bütüncül açıklama denemelerini dışarıda tutarak, toplumsal yaşamı anlayabilmek ve açıklayabilmek için gündelik yaşamın kesitlerine odaklanan öncü sosyologlardandır. Yaşadığı yüzyılda sosyal bilimler geneli ve sosyoloji disiplini özelinde doğa bilimleri ve onun felsefesi olan pozitivistizmin baskın karakteri içerisinde sosyolojinin tıpkı doğa bilimleri gibi ele alınmasına karşı çıkmış ve sosyolojinin kendi formlarını oluşturabilme çabasını savunmuştur. Simmel sosyolojisinin farklı kesitler üzerinden toplumu anlayabilme çabası, etkileşim türlerinden, çatışmanın olumsuzluğuna, modernite tartışmalarından paranın felsefesine kadar geniş bir düzleme yansımıştır. Söz konusu çabanın anlaşılabilirliği için, Simmel sosyolojisinin kaynaklarına odaklanmak, onun sosyoloji disiplinine özgünlük kazandırma çabası bakımından durduğu yeri anlamayı mümkün kılmaktadır. Bu çalışmada Simmel sosyolojisinin kaynakları ve kavramları arasındaki ilişki incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Simmel, Kesit, Toplum, Modernite, Etkileşim

Seeing the Society through Section: A Research Trial on Georg Simmel's Sociology

Abstract

Georg Simmel, one of the classics of sociology, is among the leading sociologists who focused on the sections of the daily life in order to able to understand and explain societal living without the classical sociology's attempts to explain the society holistically/as a whole. On the general level of social sciences and specifically regarding the discipline of sociology, he rejected sociology being considered just like the natural sciences within natural sciences and the dominant character of positivism, which is their philosophy, and he supported sociology's efforts to establish its own forms. Simmel's sociology's

* Dr. Öğr. Üyesi, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, fatihkahraman@kmu.edu.tr
Makale Gönderim Tarihi: 27/12/2017, Kabul Tarihi: 27/04/2018

efforts to understand the society over different sections have reflected on a wide area from types of interaction to the contingency of conflict, from modernity discussions to the philosophy of money. In order to understand the aforementioned efforts, focusing on the sources of Simmel's sociology makes it possible to comprehend its stance regarding the effort to give the discipline of sociology uniqueness. In this study, the relationships between the sources of Simmel's sociology and the concepts utilised in it are analysed.

Keywords: Simmel, Fragment, Society, Modernity, Interaction

Giriş

Georg Simmel¹ (1858-1918) ortaya koyduğu sayısız eser ile sosyolojinin '*neliği*' sorusu üzerine düşünülmesini sağlamış, sosyolojinin holistik ve farklı doğa bilimleri ile ilişkilendirilme ve özümleme çabalarının dışında, toplumsal fragmanlar/kesitlerin incelenmesi gerekliliği üzerine düşünülmüş klasik isimler arasındadır. Kant'tan Schopenhauer, Spencer'dan, Darwin'e kadar geniş bir düzlemde yaşadıkları dönemlerin önemli fikir adamları sayılmış kişilerin görüşlerinden etkilenmesi ve bu görüşleri kendi süzgecinden geçirerek toplumu bireylerin eylemleri ya da toplumsal kesitlerin içerisinden okumak, Simmel'in düşün dünyasının genişliğine dair kendisinden sonra gelen takipçilerine önemli ipuçları sunmaktadır. Simmel'in bir diğer özgün yanı ise alışılmışın dışında düşünme biçimiyle, amorf (katı) düşüncenin ön yargılarını ortaya çıkarmayı oldukça iyi bilmesiydi Yaşadığı dönemde akademinin kendisini farklı nedenlerden dolayı dışladığı ve ona karşı kuşkuyla yaklaştığı gibi, Simmel de kurumsal boyunduruklar altına alınmış düşünceden uzak durdu. Akademik beklentileri yerine getirmeye, hele hele uzlaşmalara girmeye uzun süre yanaşmaması ve onun özgün düşünce dünyası sosyolojiye bakışında da kendisini göstermektedir (Simmel, 2000: 111). Turner (2015)'in yerinde

¹Georg Simmel 1 Mart 1858'de Berlin'de doğdu. Leipziger ve Friedrich caddelerinin kesiştiği evde yedi kardeşinin en küçüğü olarak dünyaya geldi. Baba Edward Simmel tüccardı ve otuz yaşlarında yahudilikten ayrılıp katolik kilisesine geçti. 1838'de Flora Bodstein'la evlendi. Bodstein'da Yahudi kökenliydi, bununla birlikte daha çocukluğunda protestan olarak vaftiz edilmişti. Ailenin Berlin'e göç etmesinden sonra baba Simmel "Felix ve Sarotti" isimli çikolata fabrikası kurdu. Baba Edward Simmel'in 1874'deki erken ölümü üzerine, aile Julius Friedlander'i vasi tayin etti. Friedlander, Simmel'in müziğe duyduğu eğilimi teşvik edip güçlendirdi. Simmel 1890'da bir demiryolu mühendisi ve bakanlık memurunun kızı olan ve sonraları Marie Louise Enckendorf takma adıyla felsefe yazarı olarak dört önemli kitap yayınlamış olan Gertrud Kinel ile evlendi. Detaylı tartışma için bkz. Werner Jung, *Georg Simmel Yaşamı-Sosyolojisi-Felsefesi*, Çev. Doğan Özlem, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 2001, s.13-15.

tespitiyle Simmel'in 1890'larda sosyolojiyle ilgilenmesini önemli kılan nokta, Weber'in ilgisinin hukuk ve tarihten sosyolojiye dönüşünden önceki döneme gelmesiyle birlikte, Simmel'in verdiği derslerin Alman toplumsal düşüncesine on yıllar boyunca farklı açılardan hükmedecek ve yön verecek entelektüeller grubu üzerinde kalıcı ve oldukça büyük etkisinin olmasıdır. Georg Lukacs, Ernst Bloch, Karl Mannheim Simmel'in etkilediği bazı isimlerdendir (Turner, 2015: 240).

Simmel'in geniş bir alan içerisinde topluma yönelik çözümlerler getirmesi, Simmel sosyolojisinin kaynakları ve ortaya çıkış noktalarının anlaşılmasını güçleştirmektedir. Onun yaşadığı dönemde, sosyal bilimlerin doğa bilimlerine karşı edilgen konumu ve akademik ortama hâkim olan pozitivist anlayış az da olsa etkisini kaybetmeye başlamışken, sosyolojinin kendi formlarını oluşturma çabası içerisine girdiği görülmektedir². Bu anlamda 19. yüzyılın sonlarına doğru sosyoloji kendi 'neliği' üzerine sorgulamasını gerçekleştirirken, diğer disiplinlerden bağımsız bir şekilde var olabilme mücadelesini destekleyen isimlerin başında Simmel gelmektedir. Ona göre sosyoloji diğer sosyal bilim disiplinlerinden farklı olduğu gibi diğer disiplinlerin içerisinde eklektik bir bilim olamayacak kadar geniş bir araştırma alanını kapsamaktaydı. Bu alan psikoloji ya da ekonominin içerisinde eritilmemeliydi.

1. Simmel Sosyolojisinin Kaynakları

Yirminci yüzyıl başlarında sosyolojinin ayrı bir disiplin haline gelmesini sağlayan kurucular arasında bulunan Georg Simmel, entelektüel ilgilerinin ve katkılarının çeşitliliği ile Emile Durkheim, Vilfredo Pareto, Ferdinand Tönnies ve Max Weber gibi önemli figürlerden ayrılmaktadır. Kıta Avrupası'nda sosyoloji genelde toplumsal ilişkilere dair daha da uzmanlaşmış ilgilerin, toplumsal düzene yönelik kapsamlı açıklamalara genellenmesiyle genişlemiştir. Durkheim'in toplum görüşlerini oluştururken antropolojiden yararlanması, Tönnies'in toplumsal bağı yorumlamak için klasik politik düşünceyi geliştirmesi,

²1880'li yılların sonlarında Almanya'da sosyolojiyi yeniden kurmaya yönelik her girişimin, Comte tarafından geliştirilen pozitivist sosyoloji anlayışı ve bunun Herbert Spencer'in evrimci teorisindeki uzantısıyla karşılaştırılması gerekirdi. Almanya'da, Darwin'in evrimciliği, Schaffle ve Lilienfeld'inkiler gibi biyolojik ve organik yönelimli sosyolojik anlayışlar üzerinde büyük bir etki bırakmıştı. İstatistikteki gelişmelerin etkisi altında, 'toplumsal fiziği' geliştirmek için de girişimlerde bulunuldu. Ama toplumsal teorideki bu yönelimlerin itirazsız bir biçimde kabul edildiği söylenemez. Wilhelm Dilthey (Berlin Üniversitesi'nden) 1870'lerde ve 1880'lerde yazdığı yazılarda, Comte ve Mill'in pozitivistine, Comte'un ve Spencer'in 'devasa bir düş kavramı' olarak ortaya çıkan sosyoloji anlayışına itiraz etmişti. Detaylı tartışma için bkz. David Frisby, Sosyolojinin Temeli, içinde Georg Simmel Sosyolog Sanatçı Düşünür, Ed. J.Ö. Dirlikyapan, DoğuBatı Yayınları, İstanbul, 2011.

Pareto'nun genel sosyoloji içinde ekonomik rasyonalite ile mantık-dışı güdülerin sentezini oluşturması ve Max Weber'in ekonomi tarihini toplumsal düzenleme türlerine ilişkin incelemelerle ayrıntılı bir biçimde açıklaması, sosyolojinin tutarlı bir söylemsel formasyon oluşunu örnekler. Simmel'de sosyolojiyi diğer bilgi alanlarıyla ilişkisine dayanarak inşa etmiştir. Ama kurucular içinde yalnızca onun birincil söylemi felsefeydi ki felsefe ona çeşitli alanlara dâhil olmasını ve bunları birbirleriyle diyalektik karşılıklılık oluşturacak şekilde yerleştirmesini sağlayan bütüncül bir bakış açısı kazandırmıştı (Weinstein & Weinstein 2011: 38-39). Bu bakış açısı içerisinde ise Simmel'i farklı kılan noktalardan bir diğeri kuşkusuz her bir duruşun mutlaklığına sıkı sıkıya tutunması; her birinin zorunlu ve koşulsuz olduğunu düşünmesiyle birlikte; dünyaya ilişkin, yaşamın bütününe gerçekten kapsayan yalnızca apriori bir bakış açısı olduğuna ilişkin kabullerinin olmayışındır. Her biri bir bütünlüğü değil, yalnızca bir aşamayı, apriori ve gerekli olan bir aşamayı ele almaktadır. Simmel'i çoğulcu ama birleşik bir felsefi sistemden ayıran, tekil veçheleri bu şekilde tanımakla kalmasıdır (Lukacs, 2011: 354).

Simmel'in yaşadığı dönem içerisinde sosyolojinin toplumu holistik bir yapı içerisinde kavrama çabası, toplumsal etkileşimi sağlayan bireylerin rolünü pasifize etmekle birlikte, toplumsal kesitlerin, toplumsal ilişkilerin kavranabilmesi ve anlamlandırılabilmesi açısından oynadığı rol görmezden gelinmekteydi. İlk yazılarında pozitivistimin kabulünün ve Spencer pragmatizmi ile Darwin evrimciliğinin etkisinin görülmesi ile birlikte, deneysel sosyoloji alanında araştırma yapmamış olmasına rağmen bu alanın kurulmasıyla meşgul görünmekteydi (Freund, 2002: 165). Simmel'in çalışmalarının kategorilendirilmesini yapmaya çalıştığımızda, Max Frischeisen-Köhler'in (1919) Simmel'in eserlerini geleneksel olarak üç döneme ayırdığını görmekteyiz. O, ilk dönem Pragmatizmin (Spencer) ve evrim kuramının (Darwin) etkisi altındaki bir erken dönem Simmel, ikinci dönem, *Para Felsefesi* (1900) ile birlikte, Kant'a dayanan ve sosyolojik problematiğin çekim alanı içine girmiş bir orta dönem Simmel, üçüncü dönem ise yaşama felsefesine yönelen ve yeni bir metafizikten söz eden bir geç dönem Simmel şeklinde bir bölümlenme yapmaktadır. Düşünsel gelişiminin bu şekilde evreleştirmesini Simmel'in kendisi de onaylamıştır (akt. Jung, 2001: 24-25). Simmel, "Tamamlanmamış Bir Kendini Anlatışa Başlangıç" adlı ve taslak halinde kalmış yazısında şöyle der:

"Ben bilgi kuramından ve Kant felsefesi öğreniminden geliyorum; tarih ve sosyal bilim konularına buradan hareketle adım adım yöneldim. Bunun ilk verimi (Tarih Felsefesinin Problemleri'nde ele alınmış olan) şu ana motif oldu: 'Tarih', doğrudan ve ancak yaşanmış olaylara bilimsel düşüncenin apriorilerine uygun şekilde form verme anlamına geliyordu;

tıpkı 'doğa'nın, duyuşal yoldan verili olan içeriğe zihin kategorileri aracılığıyla form verilmiş bir şey olmak anlamına geldiği gibi' (akt. Jung, 2001: 25).

Simmel sosyolojisinin kaynaklarına bakıldığında Spencer, Schopenhauer, Kant ve Darwin'in etkisi çok açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Simmel'in ilk dönem verdiği eserlerinde Spencer (pragmatizm) ve Darwin'in (evrim kuramı) izleri görülmekte ve Simmel'in *Toplumsal Farklılaşma ve Etiğin Bilimine Giriş* adlı çalışmasında Spencer ve Darwin'in etkilerini Coser şu cümlelerle ifade etmektedir:

"Evrimsel kuramın tamamını kabul etmedi ve evrimci kurama şüpheyle yaklaştı. Erken dönem yazılarında bile, var olmak için mücadele kavramının, bireylerin ve türlerin egemenlik için aralıksız savaşa mecbur oldukları anlamında yorumlanması gerekmediğini vurguladı. Yine de, bu erken dönem yazılarında, zamanın meselelerine uygulanmış bir takım Spencercı ve Darwinci akıl yürütme tarzları bulunabilir. Örneğin Simmel, para amaçlı kurulmuş evliliklerin, "biyolojinin ırksal bozulmanın doğrudan ya da öngörülemez nedeni olarak gördüğü" genetik karışımlara yol açtığını iddia etti. Erken döneminde Simmel suça yatkın karakterlerin kalıtsal olduğunu savundu ve hatta kendi aşağılıklarını gelecek kuşaklara geçireceklerinden zayıfların korunmasına karşı çıktı. Hiçbir zaman için mayası tam tutmamış olan evrimsel ilerleme doktrininin destekçisi olmasa da, Simmel erken döneminde, grup içindeki ilkel katılımdan, modern toplum içindeki özerk bireysel gelişime kadar insanlığın ilerlemeci gelişimine yönelik Spencercı inanca yaklaştı" (Coser, 2010:187).

Simmel sosyolojisini etkileyen bir diğer isim ise Alman felsefeci Schopenhauer'dur. Simmel 1907'de, *fin de siecle*³ felsefesinin önemini toplumsal bilimlerin felsefesinin köklerine yerleştirdiği bir kitap yazmıştır. Simmel, Schopenhauer felsefesinin, o dönemin entellektüel ikliminin yanı sıra toplumsal durumu bakımından da taşıdığı genel önemi yakalayabildiğini vurgulamış ve Schopenhauer'in felsefesine bu yaygın *fin de siecle* kötümserliğinin bir göstergesi olarak gönderme yapmıştır. Bu bağlamda Simmel hayat kavramı üzerine şöyle yazmaktadır: *"..Hayat kendisinin ötesinde hiçbir anlam ve amaç bulmaz. Hayat, binlerce biçim altında gizlense de, daima kendi*

³Sözcük anlamı "yüzyılın sonu" olan *fin de siecle*, XIX. Yüzyılın sonuna doğru tüm bir Batı kültürünün içine düştüğü yozlaşmayı; her şeyde aşırıya kaçmanın, ölçsüzlüğün yol açtığı çöküşü nitелеmek için kullanılır. Detaylı açıklama için bkz. Abdülbaki Güçlü vd., Felsefe Sözlüğü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2003, s.364.

iradesini kavrayacaktır". Ayrıca Simmel, ".kendi kılavuzunu, kurtuluşunu, muhalefeti, zaferlerini ve doğurmak hayatın özüdür" der. Şu satırları yazdığında daha ziyade Schopenhauer'in felsefesinden yana çıkmaktadır. "... hayat kendisini ne vakit ifade ederse etsin, yalnızca kendisini ifade etmeyi arzular; böylece başka bir gerçeklik tarafından dayatılacak herhangi bir biçimi yarıp geçer". Simmel ve Schopenhauer'in 'hayat'ı karakterize etme tarzları özünde, Freud'un, biz yaşarken aynı zamanda "yaşanılırız" yollu nosyonunun yanı sıra, Durkheim'in toplumun bireyler yoluyla, bazen bireylerin bu tesirin tam ve bilinçli farkındalıkları olmaksızın hareket ettiğini belirten temel tezine benzemektedir (Mestrovic, 2000: 110-113).

Simmel sosyolojisinin kaynaklarına göz atıldığında, fikirlerinden önemli bir şekilde yararlandığı ve sosyolojisinin şekillenmesinde rol oynayan önemli isimlerden bir diğeri ise Immanuel Kant ve daha sonra Yeni-Kantçılık olarak ortaya çıkan görüşlerdir. Doğan (2016)'ın belirttiği gibi, Simmel'in, Kant üzerine doktora ve doçentlik tezini hazırlamakla birlikte, Yeni-Kantçı etki altında gelişen tin bilimlerinde yöntem tartışmalarına söz konusu birikim ile katıldığı görülmektedir. Simmel eserlerinde sosyolojinin konusunu ortaya koymaya çalışırken, ayrı bir bilim olarak yöntemini de belirlemeye çalışmıştır (Doğan, 2016: 73).

Simmel, Kant'ın *eleştirel bilgi felsefesinden* etkilenmesine rağmen, *etik*⁴ üzerindeki tartışmalarda Kant ile önemli kırılmalar yaşadığı görülmektedir. Kant'ın Simmel üzerindeki etkisi teslimiyetçi bir etkiden ziyade Simmel'in düşün dünyasında ve toplumu anlama çabası içerisinde kendi kuramı ile ilişkilendirebildiği alanlar ekseninde şekillenmektedir. Kant'ın eleştirel bilgi felsefesi⁵nden etkilenen Simmel bilginin varoluşu ya da ortaya çıkışı problemini

⁴Simmel'in etik alanı, nesnel ahlâklılık (Sittlichkeit) kavramında içerilmiş olarak, Simmel için tarihsel olarak birikmiş deneyimlerden olduğu kadar sosyal ilişkilerden de sonuç olarak çıkan bir bileşkedir. Simmel'in etik tartışması Kant'ın ideal etik kavramının eleştirisine dayanır. O idealist çıkışlı olup etiğin temel kavramlarını insanda tözsel olarak bulunan şeyler diye tanımlayan ve böylece evrensel normlar koyan felsefi etiklere karşı çıkar. Ayrıca Simmel tüm etiklerin post-festum (her şey olup bittikten sonra, olgudan sonra) karakteri taşıdıklarını ifade eder. Detaylı tartışma için bkz. Werner Jung, *Georg Simmel Yaşamı-Sosyolojisi-Felsefesi*, Çev. Doğan Özlem, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 2001, s.13-15.

⁵Kant aklın gördüğü işi inceleyip eleştirecek metoda, bu kendi metoduna, yine kendisinin olan bir deyimle <transcendental> adını vermektedir. <Transcendentalmetod> şu ya da bu objeye yönelmiş olan bilgiyi değil, bilginin kendisini inceleyen metottur; bilginin kritiğidir, bilginin öğretisidir. Arı Usun *Eleştirisi*2nin sorunu, <insan bilgisinin yapısı ile sınırlarını araştırmak>tır. Yalnız, Kant'ın burada araştırdığı, her türlü bilgi olmayıp yalnız apriori olan bilgidir. Bu çeşit bilgi de <duyarlılığın verilerinden edinilmemiş olan> bilgidir. Kant'a göre, hem görüde, hem de düşüncede a priori olan bilgi öğeleri vardır ve onu

ise, Kant'tan hareketle, “..katıksız somut deneyimin kaotik ve anlaşılmaz olduğunu savundu. Eğer bilginin verili bir eylem alanı içinde nasıl mümkün olduğunu kendimize soracak olursak, bu bilgiyi zihnin kendi faaliyet alanı içerisinde yarattığını buluruz. Bilgi yalnızca kategorik bir araç yoluyla filtre edildiğinde kullanışlı hale gelir”, şeklinde ifade eder. Böylece Simmel'e göre tarihsel bilgi, tıpkı Kant'a göre doğanın bilgisi gibi, seçimin, kategorileştirimin ve kurucu düşünmenin bir ürünüdür. Hiçbir zaman verili değildir, yaratılması gerekir. Simmel'e bir tarih felsefesi kurma girişiminde oldukça hizmet etmiş olan Kantçı yaklaşım, aynı zamanda onun sosyolojik yazılarında da belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktaydı. Simmel sosyolojisinde merkezi olan biçim ve içerik arasındaki keskin ayırım, “soyutlamalar kendi başlarına bilimi karmaşa ya da gerçekliğin birliğinden üretir” şeklindeki ısrarında olduğu gibi, kökeninde açık bir şekilde Kantçıdır. Bu noktadan hareketle Simmel, “toplum nasıl mümkün olur?” şeklinde sorduğu soruyu Kant'ın doğa nasıl mümkün olur sorusundan hareketle cevaplamıştır (Coser, 2010: 188). Doğayı kavramak ile toplumun kavranması arasındaki benzerliğin bulunması yanında farklılıklarında olduğunu şu cümleler ile yansıtmaktadır:

“Toplumu mümkün kılan apriori koşullar sorununu da benzer şekilde ele almak zihin açıcı olacaktır. Burada da bireysel unsurları buluyoruz. Bir anlamda bunlar da, tıpkı duyu algıları gibi, sonsuza kadar birbirinden yalıtılmış halde kalırlar. Keza onlar da ancak tek bir unsurun bireysel varoluşu ile bir başkasının ki arasında bağlantı kuran ve bunu belli biçimlerde ve belli kurallara göre yapan bilinçli bir süreç sayesinde sentezlenip toplumun bütünü oluştururlar. Gelgelelim, bir toplumun bütünlüğü ile doğanın bütünlüğü arasında tayin edici bir fark vardır ki o da şudur: Kantçı görüşe göre doğanın bütünlüğü münhasıran gözlemde bulunan öznde ortaya çıkar; bu bütünlük münhasıran söz konusu özne tarafından, kendi içlerinde heterojen olan duyu malzemeleri içinde ve duyu malzemeleri temeli üzerinde üretilir. Oysa toplumun bütünlüğünün gözlemciye ihtiyacı yoktur. Doğrudan doğruya kendisini oluşturan unsurlar tarafından gerçekleştirilir, çünkü bu unsurların kendileri bilinçli ve sentezleyici birimlerdir” (Simmel, 2008: 33-34).

İlgilendiren de, kesin apriori'dir, yani deney ile hiçbir şekilde karışmamış olan bilgi öğeleridir. Kant apriori bilgiyi aposteriori bilgidен, deneyden türemiş olan bilgidен üstün saymaktadır. A posteriori olan bilgiler sallantılıdırlar, yeni gözlemlerle boyuna düzelirler. Buna karşılık, a priori bilgiler zorunludurlar, yani deneyin bunların başka türlü de olabileceklerini göstermesine olanak yoktur; bu çeşit yargıların zorunlu oluşu, yalnız benim için değil, bilen sujelerin tümü içindir. Detaylı tartışma için bkz. Macit Gökberk, Felsefe Tarihi, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s.408-409.

Doğan (2016: 84)'ın da vurguladığı gibi, Simmel'in Kantçı ve Yeni-Kantçı felsefeden hareket ederek toplum-birey ikiliğini aşmak ve sosyolojinin konusunu netleştirmek istemesi, Onun sosyolojinin özgünlüğünü ortaya koyabilmek için sarf ettiği çabanın ve bu çaba içerisinde başvurduğu kaynakların bir göstergesi olarak okunabilir.

“Simmel, Kant'ın felsefesinden ve Yeni-Kantçı mirastan hareket ederek toplum-birey dikotomisini aşmak ve sosyolojinin konusunu netleştirmek istemiştir. Toplum birey dikotomisini aşmak için Kant'ın apriori kategorilerini toplumsallaştırmış ve form ve içerik, yani Kant'ın felsefesinde kavram (a priori) ile görü (Anschauung) arasındaki ilişkiyi sosyolojik bağlama taşımıştır. Bu ayrımın yanında toplulaşmanın apriori'leri olarak rol, yapı ve bireyi saymıştır. Yani toplulaşmanın olduğu her yerde bu üçü önsel olarak var demektir. Böylelikle Simmel sosyolojik teoride bugüne kadar tartışılan yapı-fail ikilemini aşmayı denemiştir” (Doğan, 2016: 84).

Simmel sosyolojinin bir bilim olarak kabul görmemesini sosyolojinin tanımlanmasında karşılaşılan ilk güçlük olarak ele almaktadır. Sosyolojiyi diğer disiplinlerden (iktisat, siyaset vb.) ayırmak ve ona kendine has bir akademik araştırma alanı olarak meşruluk kazandırmak için, 'net bir içeriğe sahip, metodolojik bakımdan belirli bir problem etrafında' gelişen yeni bir disipline ihtiyaç olduğunu öne sürmektedir. Turner bu bağlamda Simmel'in sosyolojisinin üç soru etrafında (1- *Toplum nedir?* 2- *Sosyoloji Toplumu Nasıl Araştırmalıdır* 3- *Sosyolojinin Problem Alanları Nelerdir?*) şekillendiğini ifade etmektedir (Turner vd, 2010:286). Simmel'in düşün dünyasını ayrıca aynı zamanda sosyolojinin kendine özgün konusunu belirleyebilme çabasını ortaya koyarken etkilendiği aktörlerin tanıtımından sonra toplum hakkındaki görüşlerine geçmek ve Simmel sosyolojisinin dayanaklarına göz atmak yararlı olacaktır.

2. Simmel Sosyolojisinde Toplumu Anlamak için Başvuru Kavramları

Simmel'in toplum kavramının anlaşılabilmesi ve toplumu hangi dinamiklerden hareketle yorumladığının ortaya konulabilmesi için kullandığı kavramlara göz atmak ve Turner (2010)'ın sınıflamasından hareketle Simmel sosyolojisinin ilgi alanlarına bakmak yararlı olacaktır. Bunlar, Simmel'in sosyolojiyi “*karşılıklı etki*” noktasında, yani bu etkileşimi ortaya koyan aktörlerin ekseninde ele alabilmesi ve bu etkileşimden doğan toplumsal fragmanları/kesitleri incelemesidir. Karşılıklı etki kavramı burada Simmel tarafından çözüm olarak sunulan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira kişiler arasında etkili, bir anlık veya sürekli ve bilinçli veya bilinçsiz, geçici veya

düzenli binlerce ilişkinin hepsi ne “toplum” kavramı ne de “birey” kavramı, sosyoloji için temel kavramlar olabilirler. Simmel’in sosyoloji savunusunda görüldüğü gibi Ona göre, toplum kadar bireyin de içinde hayalet gibi kaybolup gittikleri “karşılıklı etki” dışında bir şey kalmamaktadır. Bu nedenle sosyolojinin özelde veya genelde açıklamaya çalışacağı temel nesne/konu “*karşılıklı etki*”dir (Simmel, 2009; Jung, 2001).

Aynı zamanda bu kesitler üzerinden toplumun ne olduğu ya da toplumsal düzenin nasıl sağlandığını toplumun kendisini hangi araçlar ile yeniden ürettiği soruları tekrar tekrar sorgulamaktadır. Bu bağlamda Vandenberghe (2016)’nin tespiti önem taşımaktadır. Simmel, toplum terimini ‘kalıcı karşılıklı eylemler’le, bilhassa da devlet, kilise, şirketler, sınıflar gibi tektip figürlerde nesnelleşmiş olanlarıyla sınırlamanın, derinliğe inmeden ve göz ardı ederek ortak bir dile teslim olmakla birlikte kavram fetişizminin şeyleştirici cazibesine karşı koymamanın kendisi olduğuna inanmaktaydı (Vandenberghe, 2016: 124). Simmel’in toplumu karşılıklı etkileşimin olduğu ve bu karşılıklı/toplumsal etkileşimin bütün bir sistemi ortaya çıkardığı dinamik bir süreçtir. Simmel, toplumun kendi üyelerine hâkim olan nesnel bir sistem olduğu yönündeki pozitivist argümanı reddetmekteydi; nitekim toplumu, toplumsallaşma (sociation) ilkesini somutlaştıran bireyler arasındaki, karmaşık bir ilişkiler ve etkileşimler ağı şeklinde tanımlıyordu. Toplum, etkileşimle birbirine bağlanan bireylerden meydana gelirken, aile, din, ekonomik kuruluşlar ve bürokrasi gibi kurumlarda böylesi bir etkileşimin toplumsal içeriğinin büründüğü biçimleri oluşturmaktaydı (Swingewood, 1998:164-165).

“Toplumun nasıl toplum haline geldiğini şu cümleler ile açıklamaktadır: “Bir insan topluluğu bu insanların her biri nesnel olarak belirlenen ya da onları öznel olarak teşvik eden bir yaşam içeriğine sahip oldukları için gelmez bir toplum haline. Ancak bu içeriklerin hayatiyeti karşılıklı etki biçimine bürününce; ancak bir birey bir başkası üzerinde dolaylı ya da dolaysız bir etki yarattığında toplum haline gelir...” (Simmel, 2009: 48).

Simmel’in ifadesiyle toplum ‘sadece’ nispeten ‘*kalıcı etkileşimler*’i anlatır. Daha özelde, ‘toplum’dan söz ettiğimizde, devlet ve aile, lonca ve kilise, sosyal sınıflar ve ortak çıkarlara dayalı örgütlenmeler biçiminde cisimleşmiş tanımlanabilir, kalıcı yapılar benzeri etkileşimleri aklımıza getirmektedir (Turner vd, 2010:286). Bu anlamda Simmel için başlı başına toplum diye bir şey yoktur; “...yani, bütün bu tikel fenomenlerin ortaya çıkmasının koşulu olma anlamında toplum yoktur. Zira “başlı başına” etkileşim diye birşey yoktur-sadece belli etkileşim türleri vardır. Bunlar ortaya çıktığı zamandır ki toplum da ortaya çıkar,

çünkü bunlar toplumun ne nedeni ne sonucudurlar, kendileri bizatihi toplumdurlar” (Simmel, 2008a:50).

Toplumsal düzenin nasıl var olduğu sorusu ise Simmel’de ‘*karşılıklı ilişki*’ kavramı etrafında yanıtlanmaktadır. Karşılıklı ilişkinin somutlanmış halleri ise mikro düzlemde devlet, aile, lonca, kiliseler, vb.dir. Rastlantısal toplumsal kesitler, bize toplumsal düzenin nasıl araştırılması ya da (kendisi tek başına toplumu kabul etmese de) belirli etkileşim türlerinden hareketle toplumun içeriği/bileşenleri üzerine düşündürmektedir. Öyle ki toplum kavramı içeriği birlikli ve total olarak saptanabilir olan bir kavram değil, tersine az çok kullanışlı olan, mevcut kişiler arasında oluşan karşılıklı ilişkilerin daha büyük bir sayısını ifade etmekte göreceli olarak işe yarayan ‘tedric’ bir kavramdır (Jung, 2001: 44).

Simmel toplumun nasıl mümkün olduğu sorusunu dönemin koşulları içerisinde etkin bir hareket noktası olan doğanın nasıl mümkün olduğu sorusundan hareketle açıklamaya karşı çıkmaktadır. Bir toplumun bütünlüğü ile doğanın bütünlüğü arasında tayin edici bir fark vardır. Şöyle der Simmel: *“Kantçı görüşe göre (biz de bu görüşü takip ediyoruz) doğanın bütünlüğü yalnızca gözlemde bulunan öznedeye ortaya çıkar; bu bütünlük yalnızca söz konusu özne tarafından, kendi içlerinde heterojen olan duyu malzemeleri içinde ve temeli üzerinde üretilir. Oysa toplumun bütünlüğünün gözlemciye ihtiyacı yoktur. Doğrudan doğruya kendisini oluşturan unsurlar tarafından gerçekleştirilir, çünkü bu unsurların kendileri bilinçli ve sentezleyici birimlerdir.”* Kant’ın “bağlantı salt öznenin ürünü olduğu için şeylerin kendilerinde bulunamaz” şeklindeki aksiyomu burada geçersizdir. Zira toplumsal bağlantı “şeyler”, yani “bireyler” arasında hemen ortaya çıkar.

“Toplum, tam tersine, dış gözlemeye ihtiyaç duymayan nesnel birimdir. Bu koşullar yüzünden, toplumun nasıl mümkün olduğu sorusu, doğanın nasıl mümkün olduğu sorusundan tamamen farklı bir metodoloji gerektirir. Çünkü doğada sentetik(kurucu) bütünlüğe ulaşmanın gözlemleyen zihnin bir işlevi olduğunu, oysa toplumda ise bu işlev toplumun kendi veçhesi(yönü)dir” (Simmel, 2009:33- 35).

Görüldüğü üzere Simmel’de toplumun kuruluşu ya da neliği? Sorusu karşılıklı/toplumsal etkileşim kavramıyla anlaşılanmaktadır. Simmel toplumu bir töz olarak görmekten ziyade öğelerinin (bireylerin) etkileşimi olarak görmekte ve bu etkileşimin sonucu olarak toplumu anlamlandırmaktadır. Toplum nedir sorusunun cevabının karşılıklı etkileşim kavramıyla açıklanmasının ardından Turner’ın sınıflamasında ikinci nokta olarak sosyolojinin toplumu nasıl araştırması gerektiği sorusu ön plana çıkmaktadır. Bu sorunun cevabını vermeden önce sosyoloji’nin nasıl tanımlandığına bakmak gerekmektedir.

Simmel sosyolojiyi “İnsanın katıksız biçimde toplumsal veçheleriyle ilgilenen disiplin” olarak tanımlamaktadır. Ona göre sosyolojinin konusu ise, toplumsallaşmanın tarz ve formlarını araştırmaktır (Frisby, 2011; Jung, 2001; Simmel 2009).

Simmel, sosyolojisini kurarken ve sosyolojinin içeriğini tanımlarken ne tek başına bireyden ne de tek başına toplumdaki hareket etmektedir. Toplum gibi bireyinde bir çokluktan ortaya çıktığını ifade etmekte ve toplumun karmaşık örüntüsünden değil de bireyden hareket eden diğer sosyolojik tavırlarında yanlış içerisindedir olduğunu ifade etmektedir. Sosyoloji Simmel’in ifadesiyle:

“İnsanların neler yaşadıklarını ve hangi kurallara göre hareket ettiklerini, zamanla bütünlük içinde, anlaşılabilir bireysel mevcudiyetler geliştirdiklerinde değil, aksine gruplar oluşturdukları ve bu grupsal varoluşları etkileşim sayesinde belirlendiği süreci araştırır. Yani sosyoloji temel toplumsal etkileşim biçimlerini konu etmektedir” (Turner vd., 2010: 287).

Sosyolojinin neliğini toplumsal etkileşim biçimlerinin incelenmesi noktasında anlamlandıran Simmel, sosyolojinin toplumu nasıl araştırması gerektiğine dair yönetsel soruyu ‘toplumsallaşma’ kavramı ekseninde ele almaktadır. Watier (2008), Simmel’in toplumsallaşma kavramıyla birlikte sosyolojiye yaptığı katkının bireyleri birbirine bağlayan mikroskobik moleküler süreci kısa bir an yakalamamıza olanak tanıyan ilişkiler ağını göstermesi bakımından anlamlı olmakla birlikte, bizi birbirimize bağlayan kavramın, süreç, bireyler arasında biçimlenen, çözülen ve yeniden düzenlenmesi sayesinde olduğunu vurgulamaktadır. Sosyoloji disiplininin o zaman kadar tüm dikkatini yalnızca en geniş toplumsal biçimlerde kristalize olmuş bu büyük toplumsallaşmalara yoğunlaştırdığını odaktan kaçan noktanın ise bireyler arasındaki en küçük bağlantıların tüm bu büyük toplumsal biçimlere doğru akması olduğuna dikkat çekmiştir (Watier, 2008: 108).

Sosyolog toplum hakkındaki araştırmalarına *biçim (form) ve içerik* ayrımı yaparak başlamalıdır. Simmel bu geometrik biçim ve içerik ayrımını toplum araştırmasına, basitçe sosyolojinin toplumsal süreçleri içeriklerinden bağımsız olarak nasıl araştırması gerektiğini göstermek için uygular. Etkileşim biçimleri ve içerikleri ayrımı “özel bir toplum bilimi imkanı” sunar, zira bu ayrım insanların temel toplumsal ilişkiler kurma ve toplumsal yapılar oluşturma süreçlerine odaklanmanın aracıdır. Geometri ile sosyoloji arasında ortak noktalar bulma çabası Simmel’de göze çarpmaktadır. Simmel’in ifadesiyle hem sosyoloji hem de geometri, biçimler içerisinde gerçekleşen içerikleri, yani biçimlerini araştırdıkları olguların tamamını inceleme işini diğer bilimlere

bırakmaktadır (Turner vd.,2010; Simmel, 2008). Simmel, sosyolojinin kendi başına bir bilim olması yönünde verdiği mücadeleyi dönemin bir diğer önemli disiplini psikolojiden ayırarak yapmaktadır.

“Sosyolojinin veri aldığı şeyler, dolaysız gerçekliği kendini öncelikle psikolojik kategorilerle sunan psikolojik süreçlerdir. Ama bu psikolojik kategoriler, olguların tasviri için vazgeçilmez önem taşıyalar da, sosyolojik araştırmanın amacı dışında kalır. Çalışmalarımızı işte bu amaçla toplumlaşmanın nesnel gerçekliğine yöneltiyoruz; ruhsal süreçler içerisinde cisimleşen ve çoğunlukla sadece onlar sayesinde tasvir edilebilen bir gerçekliktir bu elbette. Keza, bir piyes de baştan sona sadece psikolojik süreçler içerir ve ancak psikolojik olarak anlaşılabilir; ama amacı psikolojik idrak tarzlarını incelemek değil, ruhsal süreçlerin içerikleri trajedinin ve sanatsal biçimin bakış açılarından, yani hayatın belli veçhelerinin simgesi olarak ele alındıkları zaman ortaya çıkan sentezleri incelemektir” (Simmel,2008:57).

Turner'ın sınıflamasından hareketle Simmel sosyolojisinin üçüncü sorunsalı, sosyolojinin problem alanlarının ne olduğudur? Bu sorunun cevabı ise genel sosyoloji, saf veya formel sosyoloji ve felsefi sosyoloji olarak karşılık bulmaktadır. Genel sosyoloji; etkileşim aracılığıyla, “makro düzeyde toplumsal olarak biçimlenen tüm tarihsel hayat”ı araştırır. Saf veya Formel sosyoloji ise; bizzat genel toplumsal formları araştırmayı gerektiren sosyolojidir. Nitekim toplum, bireyler arasındaki etkileşim olarak kavrandığında, bu etkileşim betimlenmesi en kesin ve temel anlamda toplum biliminin görevidir. Bu yüzden Simmel'in problemi, temel toplumsal etkileşim biçimlerini belirlemek ve ortaya koymaktır. Felsefi sosyoloji ise bir akademik disiplin olarak sosyolojinin gelişiminde felsefi sorunların önemini gösterme girişimidir. Ampirik olguların doğası konusundaki modern bilimsel tutum, onun ifadesiyle, “toplum” olgusuyla ilgili bi sorunlar yumağı yaratır. Bu sorunlar felsefidir ve epistemolojiyle metafizik konularında yoğunlaşır (Turner vd, 2010: 289,290).

3. Simmel Sosyolojisinin Referans Kavramları: Toplumsal Etkileşim Biçimi Olarak Çatışma, Para, Dolaylı Varlık Olarak İnsan

Simmel sosyolojisini oluştururken ‘toplumsal etkileşim’ kavramına öncelik vermekle birlikte çatışma, para, dolaylı varlık olarak insan kavramlarına da başvurmuştur. Bu kavramlardan ilki ‘Çatışma’ kavramıdır. Simmel çatışmayı anomi yaratan bir durum olarak değil, bir tür birlik sağlama yolu olarak görmekte ve değerlendirmektedir. Ona göre çatışma, bireylerin sayısız amaçlarına (ör: evlilik, iş, oyun, politika, din vb.) toplumsal bağlamda ulaşma

aracıdır. Üyeleri arasında yaklaşım ve uzaklaşma eğilimlerinin ayrılmaz bir biçimde iç içe girmediği hiçbir toplumsal birim yoktur. Tam anlamıyla merkezci ve uyumlu bir grup... hem empirik olarak gerçekdışıdır hem de, hiçbir gerçek yaşam sürecini göstermez. Toplumsal çatışma bir amacın aracıdır. Bütün çatışmaların ve sorunların mutlaka çözüleceğini düşünmek, düpedüz cahillik olur. Hayatın tarihi ve düzenlenişi içinde çatışmaların da sorunların da, herhangi bir çözümden bağımsız olarak yerine getirdikleri başka işlevleri vardır. Bu nedenle kesinlikle anlamsız değildirler (Turner, 2010; Simmel, 2003).

Simmel sosyolojisinin bir diğer önemli kavramı ise '*Para*'dır. Elbette ki bu kavram Simmel tarafından ortaya konulmamıştır. Bu kavramı Simmel'in kullanmasındaki önem ise paranın toplumsal etkileşim biçiminde ilişkilerde adeta bir sabitleyici görevi görmesi ve onun aracılığıyla toplumsal etkileşimin çeşitli biçimlerde tekrar tekrar üretilmesidir. Simmel aracın amaca dönüşmesinin örneği olarak parayı göstermektedir. Başlı başına bir amaç haline gelen en uç araç örneğine dönüşmüştür. Para şeyleşmiş bir sosyal dünya yaratmanın yanında, nicel olanın nitel olan üzerindeki hâkimiyetini artırarak, şeyleşmiş sosyal dünyanın rasyonelleşmesini daha da arttırmaktadır. Eşitleyici biricik sembol olarak para, her şeyi formsuzluğa, renksizliğe ve salt nicel olgulara indirgemekte, estetik, hakiki düşüncenin, bireyselliğin ve ruhun gerçek düşmanı olarak ortaya çıkmaktadır. Paranın gri olan rengi, modern yaşamın görünümünü yalın bir şekilde ortaya koyan metropol insanının da ruhunun rengini oluşturmaktadır. Bireyselliğin, ruhun, estetiğin hakiki düşmanı olan bu para kültürün trajedisinde de kendisini göstermektedir. Öyle ki bireysel kültürün, nesnel kültür karşısındaki bozgunu ve sürekli olarak geriye çekilmesi, bireyin mahkûmiyetini ağırlaştırarak modern dünyada parçalara ayrılan ve izole olan bireyin karakterini de gittikçe silmektedir (Simmel, 2014: 13). Simmel modern dönemdeki bireyselliğin gelişimi ile birlikte toplumsallaşma süreçlerini anlamaya çalışırken, diğer taraftan da sosyolojinin ortaya çıkış döneminde hâkim olan kolektivist bakışa karşı çıkarak, tarih, psikoloji ve doğa bilimlerinden yararlanarak modern bir kavramsal çerçeveye daha ileri bir epistemolojik bakış açısı geliştirmenin gerekliliğine vurgu yapmıştır (Doğan, 2012: 88).

Simmel'in toplumun 20. Yüzyılın başında yaşadığı travmasını para ile ilişkilendirerek anlatmak için kullandığı cümleler ilgi çekicidir. Simmel (2014), yaşadığı dönemin tıpkı Yunan ve Roma toplumlarının çöküş dönemlerine benzer şekilde olduğunu, hayatın bütün yönlerinin insanların birbirleriyle ve nesnel kültürlerle ilişkilerinin mali çıkarlar ile boyandığını düşünmekteydi. Kendi psikolojik formu içinde para, mutlak araç ve bu nedenle sayısız amaç ardılığının

birleşme noktası olarak Tanrı kavramıyla önemli bir ilişkide olmaktadır. Tanrı kavramının özü dünyadaki bütün farklılıkların ve çelişkilerin onda bütünlük kazanması olarak görülebilmektedir. Bu bağlamda para bütün değerlerin mutlak anlamda ifadesi ve eşdeğeri haline geldiği ölçüde farklı nesnelere üzerinde soyut yüceliklere ulaşmakta, en karşıt, en yabancılaşmış ve en uzak şeylerin kendi ortak paydalarını buldukları ve temas ettikleri/etkileşim içerisinde oldukları merkez haline gelmektedir (Simmel, 2014: 217).

Paranın toplumsal etkileşimi şiddetli bir şekilde değiştirmesinin sonucunda, modernitenin de negatif yönü olarak ortaya çıkan nesnel kültürün, öznel kültüre olan baskınlığı Simmel'in "*kültürün trajedisini*" olarak isimlendirdiği kavramı ortaya çıkartmıştır. Simmel kavramı şu şekilde ifade etmektedir:

"Bu, maddi kültürdeki hızlı ve yaygın gelişmelerin sonucu değildir sadece; bireysel düzeyde de, kişisel değerlerin, var olmalarının imkansız olduğu bir boyut içerisinde aranmasının sonucudur: Yani, teknik ilerleme içerisinde kültürel ilerlemenin aranmasının. Bu durum, "zamanımıza damgasını vuran bütün o aceleciliği, açgözlülüğü, eğlence bağımlılığını" da açıklar. Başka bir deyişle, bireyler, yabancı bir şey olarak karşılırlarına çıkan nesnel bir kültür içerisinde temel değerlerini hayata geçirmek istemektedir. Simmel daha sonra öznel kültür ile nesnel kültür arasında giderek açılan bu uçurumdan sadece bir "kültür krizi" ya da bir "kültür trajedisini" olarak değil, "kültür patolojisi" olarak söz edecektir. İkinci doğa olarak toplum, artık tarihsel olmaktan çıkmıştır: Bir "doğal" durum olarak, ikinci bir doğa bile değildir" (Frisby, 2008: 50-51).

Simmel'in sosyolojisinde birey ile toplum arasındaki etkileşimin anlaşılabilmesi için başvurduğu kavramların bir diğeri ise '*dolaylı varlık olarak insandır*'. Bu kavram, bireyin öznelliğinin kaybedilmesi ve nesnel kültürün egemenliğinin bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Simmel, doğasında pratik hayatın temel üçlemesinin (arzu-araç-amaç) ortasındaki terimi çoğaltmak ve dallandırıp budaklandırmak olan insanı, "dolaylı varlık" olarak tanımlar. İnsan yaşamı genişledikçe "araç bileşiminin bizzat kendisinin, en önemli araçların diğeri araçlar tarafından ve bunların da diğeri tarafından oluşturulduğu bir çeşitliliğe dönüştüğünü ileri sürer. Araçların çoğalması, nihayetinde, teknolojik formdaki nesnel kültürün, bireyin öznel anlam talebine karşıt bir hale geldiği noktaya ulaşır. İnsan bilinci "araçlara bağlı bir duruma gelir; oysa ara adımlara anlam ithal eden nihai amaçlar bizim içsel ufkumuza hatta bunun da ötesine itilir". Dolaylı bir varlık olarak insan, nesnel kültürün sapkınlıkları arasında, kendi

üretimi olan, kendi içinde birleştirici bir amacı olmayan teknolojik düzende kaybolur. Bu da teknolojinin saçmalığıdır (Frisby, 2011:46-47).

4. “NihilAbertes, OmniPossidentes”den “OmniaHabentes, NihilPosidentes”e

Toplumsal düzenin varlığını karşılıklı etkileşim kavramında anlamlandıran Simmel, bir adım daha ileri giderek, yaşadığı dönemde toplumsal yaşamda büyük dönüşümler yaratan modernitenin olumsuzluğuna dikkat çekmiştir. Simmel elbette ki modernite kavramını tamamen olumsuzlamakta; toplumsal yaşamda ortaya çıkan dönüşümleri de bu kavram ekseninde değerlendirmektedir. Yani modernite kavramının ortaya çıkardığı toplum, modernite öncesi etkin olan öznel kültür ekseninde şekillenen toplum anlayışından farklı olarak modernitenin ve onun araçlarının yarattığı nesnel kültürdür. Bu bağlamda Simmel söz konusu kavrama mesafeli yaklaşmakta ve bu sürecin olumlu ve olumsuz taraflarını birlikte ele almaktadır. Simmel'in moderniteye dair toplum kuramı oluşturma projesi, çağdaşı Max Weber'in kuramından ziyade, Baudelaire'in modernite kavramına yakındır⁶.

Simmel'in modernitenin ilk sosyoloğu olma iddiası, modernitenin Weber'in nitelediği şekliyle değil, Baudelaire'in anladığı şekliyle ele almış olmasına dayanır. İlk yapıtlarından itibaren, Simmel toplumu şeyleştirilmekten ya da tözselleştirmekten ısrarla kaçınmış, “toplumun, tıpkı insanlar gibi, kendi içine kapalı, mutlak bir kendilik olmadığını vurgulamıştır. Kesitlerin gerçek etkileşimiyle kıyaslandığında (toplum) yalnızca ikincildir, bir sonuçtur. Simmel'in hareket noktası her şeyin birbiriyle etkileşim içinde olduğu, düzenleyici bir dünya ilkesi”dir: Bu ilke uyarınca “dünya üzerindeki her nokta ile diğer bütün kuvvetler arasında, durmaksızın devinen ilişkiler söz konusudur. Bu yalnızca yol gösterici bir ilke olmakla kalmaz, aynı zamanda modernitenin temel bir özelliğidir, çünkü “toplumsal ruhun, kendi kesitleri arasındaki etkileşimler toplamı içinde dağılması, modern zihinsel hayatın doğrultusunu izlemektedir (Frisby, 2008: 19).

Simmel'e göre modernitenin özü, “bilimsel teknoloji çağın görkemli tantanası” içerisinde betimlenir. Bireyin “iç güvenliği”nin yerini, “modern hayatın

⁶Baudelaire'in “modernite fenomenolojisi”nin (Oehler) temelinde, şimdi'nin yeniliği yatmaktadır: “Şimdi'nin temsilinde bize zevk veren şey, sadece o temsilin bürünebileceği güzellik değil, aynı zamanda onun, özünde yeni olmasıdır. Ama bu şimdilik, geçicidir; moderniteye ayırıcı özelliğini veren de budur, çünkü “moderniteyle kastettiğim, bir yarısı sonsuz ve değişmez olan sanatın, gelip geçici, ele avuca sığmaz, koşullara bağlı olan diğer yarısıdır. Detaylı tartışma için bkz. Georg Simmel, Bireysellik ve Kültür, Metis Kitap, İstanbul 2008a.

hercümercinden, heyecanından doğan” “belirsiz bir gerilim, hafif bir özlem duygusu”, gizli bir huzursuzluk”, “çaresiz bir telaş” almıştır. Metropol bu huzursuzluğun yansıdığı mekânlar olmuştur. Metropol kişilik tipinin ruhsal temelini, sinirsel uyarıcıların yoğunluğunu oluşturur. Bu, iç ve dış uyarıcılardaki hızlı, kesintisiz değişimden kaynaklanır (Frisby, 2008: 23-24).Metropollerde toplumsal etkileşimi sabitleyen bir araç olarak para ortaya çıkmaktadır. Simmel’in ifadesiyle:

“Bütün türlü türlü şeylere tek ve eşdeğer olmakla para, en korkutucu düzey belirleyici haline gelir. Çünkü para, şeylerin bütün nitel farklılıklarını “kaça” terimiyle açıklar. Para bütün renksizliğiyle ve farksızlığıyla bütün değerlerin ortak adlandırıcısı haline gelir; şeylerin özünü, bireyselliklerini, özgül değerlerini ve karşılaştırıl(a)mazlıklarını, geri dönüşü olmayacak biçimde boşaltır. Sabit olarak hareket eden para akıntısının içinde bütün şeyler, eşit özgül ağırlıkla yüzerler” (Simmel, 1996: 84).

Metropolde ortaya çıkan paranın ve onun taşıyıcısı olan nesnel kültürün egemenliği, öznel kültürün gerilemesini beraberinde getirmekte ve bu Simmel’in kültürün trajedisi olarak isimlendirdiği durumu ortaya çıkartmaktadır. Modern hayattaki uyumsuzlukla aynı anda hissedilen derin tatminsizlik hissi arasında görülen ahenksizliğe neden olan şey, büyük ölçüde, nesnelere gittikçe daha fazla işlenmiş/kültürlenmiş hale gelirken, insanların nesnelere kusursuzlaşması sürecinden öznel hayatlarını kusursuzlaştırmak amacıyla yararlanmaktan gittikçe daha aciz hale gelmeleridir⁷. Her türlü kültür kavramı, tinin bağımsız ve nesnel bir şey yaratmasını ve öznenin kendinden yine kendine giden yola bu şey sayesinde girmesini ifade eder. Ama bu bütünleştirici ve kültürel bakımdan

⁷Büyük Depresyon (1873-1896) denen konjonktür düşüşünden ekonomik olarak fena etkilenen ve bilimsel pozitivizmin hakimiyeti nedeniyle özimgesi sarsılan eğitilmiş kentsoylunun ilerleme konusundaki kötümserliği bir tinsel kriz biçiminde ortaya çıkmıştır. Kazananların tekniker, mühendis ve kapitalizm burjuvaları olduğu bir dünyada “klasik kültür” geçmiyordu artık. Bir zamanlar geleneksel yaşam biçimi ve değer oryantasyonunun hakim olduğu önemli pozisyonları “zeka fakiri uzmanlar ve kalpsiz zevkperestler” işgal ediyordu. Değerlerin yanı sıra ayrıcalıkların da yitirilmesinden kaynaklanan kişisel hoşnutsuzluk “içselliğin korunmuş bölgelerine” taşındı. Travmatik yitirme yaşantıları plastik metaforlarını orada buldular. Fin-de-siecle’in moda hastalığı olan kültür hastalığı par excellence, “modernleşmenin” ve “modern büyükşehir yaşamının getirdiği sıkıntılar asabiyet ya da nevrastenî sözcükleriyle dillerden düşmüyordu. Detaylı tartışma için bkz. Georg Simmel, Öncesizliğin ve Sonrasızlığın Işığında An Resimleri, Dost Kitabevi, Ankara, 2000, s.117-118.

belirleyici unsur, bunu yaparken, insan öznelerinin güçlerini tüketen ve bu özneleri kendi yörüngesine çeken (ama kendi yüksekliğine çıkarmayan) özerk, başına buyruk bir gelişmeye yazgılı olmalarıdır: Öznelerin gelişimi artık nesnelere aynı yolu izleyemez; özne yine de bu yolu takip ederse, bu gelişme bir çıkmaz sokağa saplanır ya da en sahici, en içimizdeki hayatın içinin boşalmasına neden olur (Simmel, 2008: 336-337). Simmel modern insanın sorununu, “anlamsız denemeyecek ama aynı zamanda anlamlı olduğu söylenemeyecek olan muazzam sayıda kültürel unsur tarafından kuşatılmış olması” olarak ifade etmektedir. Bu durum ruhlarını kendi içlerinde izlediği yoldan saptırarak her şeyden mutlak bir biçimde kurtulmuş olan ilk Fransisken keşişlerinin mutlu yoksulluğunu nitelemek için kullanılan “*Nihilabertes, omnipossidentes*”⁸ sözü tamamen tersine çevrilerek anlatılabilir. Çok zengin ve aşırı yük altındaki kültürlerde yaşayan insanlar “*omniahabentes, nihilpossidentes*”⁹ tirlers.

Sonuç

Toplumun ‘*neliği*’ problemini karşılıklı etkileşim kavramı ekseninde değerlendiren Simmel, rastlantısal kesitler üzerinden toplumsal anın fotoğrafını çekmekte ve toplumsal etkileşim biçimlerini analizlerinde kullanmaktadır. Bu etkileşim biçimlerini analizinde kullanması yaşadığı dönem içerisinde sosyolojinin iklimine hâkim olan bütüncül açıklamaların karşısında duran ve sosyolojinin kendine özgü yöntemi ve dilinin oluşabilmesi için sarf ettiği çabanın da bir göstergesidir. Dönemi içerisinde pür bir akademisyen tavrından farklı olarak hayata dair pasajlar ortaya koyması, Simmel’in toplumsal düzeni gündelik hayattan bağımsız bir şekilde ele almadığının en güzel göstergesidir. Bu durum, yani kesitler içerisinden hareket etmesi devamında amorf düşüncenin dayandığı ön yargıların dışında hareketi, yaşadığı dönemde akademinin alışık olmadığı düşünce yapısı onun kabulünü zorlaştıran etkenler arasında gösterilmiştir.

Metropolün renksiz dünyası, paranın ilişkileri eşitleyen bir araç olması ile birlikte her şeyin değerini belirleyen bir araç olması, kültürün trajedisi olarak karşımıza çıkan öznel kültürü egemenliği altına alan nesnel kültürün tahakkümünü görmekteyiz. Modern hayatın uyumsuzlukla aynı anda hissettirdiği derin tatminsizlik hissi arasında görülen ahenksizliğin sebebi ise

⁸ Hiç bir şeye sahip olamayanın her şeyi vardır.(y.n.)

⁹ Her şeye sahiptirler, hiç bir şeyleri yoktur.(y.n.)

nesnelerin gittikçe işlenmiş kültür haline gelmesidir. Simmel'in çok yönlü düşün dünyası moderniteden, etkileşim biçimlerine, paradan metropole kadar farklı alanlara ilişkin yaptığı sıra dışı tespitler onun yaşadığı dönem içerisinde fark edilmesini kolaylaştıran ve düşüncelerinin günümüze ulaşmasını sağlayan noktalardır.

Kaynakça

- DOĞAN, N., 2012, *Alman Sosyoloji Geleneği*, İstanbul: Kitabevi.
- DOĞAN, N., 2016, "Kant ve Yeni Kantçılık Arasında Simmel'in Toplumsal Tahayyülü", *Sosyoloji Divanı*, Yıl:4, S.8, 2016, ss.73-86.
- GÜÇLÜ, A. vd., 2003, "Fin di Siecle" *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- FREUND, J., 2002, "Max Weber Zamanında Alman Sosyolojisi", *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (Der.) M. Tuncay, A. Uğur, Ankara: Ayraç Yayınevi.
- FRISBY, D., 2011, "Sosyolojinin Temeli", *Georg Simmel Sosyolog Sanatçı Düşünür*, (Ed.) J.Ö. Dirlikyapan, İstanbul: DoğuBatı Yayınları.
- GÖKBERK, M., 2003, "Transcendental Metod" *Felsefe Tarihi*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- JUNG, W., 2001, *Georg Simmel Yaşamı-Sosyolojisi-Felsefesi*, (Çev. Doğan Özlem), İstanbul: Anahtar Kitaplar.
- KÖHLER, M.F., 1919, *Georg Simmel*, Berlin.
- LUKACS, G., 2011, "Georg Simmel", *Georg Simmel Sosyolog, Sanatçı, Düşünür*, (Ed.) Jale Özata Dirlikyapan, İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- MESTROVIC, S., 2000, "Modernitenin İlk Sosyologları", *Modernite Versus Postmodernite*, (Çev. Mehmet Küçük), Ankara: Vadi Yayınları.
- SIMMEL, G., 2000, *Öncesizliğin ve Sonrasızlığın Işığında An Resimleri Felsefi Minyatürler*, Ankara: Dost Kitabevi.
- SIMMEL, G., 2008a, *Bireysellik ve Kültür*, (Çev. Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Kitap.
- SIMMEL, G., 2008b, *Modern Kültürde Çatışma*, (Çev. Elçin Gen), İstanbul: İletişim Yayınları.
- SIMMEL, G., 1996, "Metropol ve Tinsel Yaşam", *Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi*, S.8, ss.81-91.
- SWINGEWOOD, A., 1998, *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*, (Çev. Osman Akinhay), Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- TURNER, J.H., BEEGHLEY, L., & POWERS, C.H., 2010, *Sosyolojik Teorinin Oluşumu*, (Çev. Ümit Tatlıcan), İstanbul: Sentez Yayıncılık.
- TURNER, B.S., 2015, *Klasik Sosyoloji*, (Çev. İdil Çetin), İstanbul: İletişim Yayınları.

- VANDENBERGHE, F., 2016, *Alman Sosyolojisinin Felsefi Tarihi*, (Çev: Vefa Saygın Öğütle), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- WAITER, P.,2008,“Georg Simmel”, *Sosyolojik Düşüncede İz Bırakanlar*, (Yay. Haz.) Rob Stones, İstanbul: Bağlam Yayınları.
- WEINSTEIN, D.&WEINSTEIN M. 2011, “Çatışmanın Boyutları: Georg Simmel ve Modern Yaşam”, *Georg Simmel Sosyolog Sanatçı Düşünür*, (Ed.) J.Ö. Dirlikyapan, İstanbul: DoğuBatı Yayınları.